

bok recensioner

Daghem och lekskolor

SJØLUND, ARNE

Børnehavens og vuggestuens betydning for barnets udvikling

Socialforskningsinstituttets publikationer nr 38, *Teknisk forlag, København, 1969*. 407 sidor.

Kravet på daghems- och lekskoleplatser har ökat avsevärt under senare år och utbyggnaden på området har varit omfattande. Flertalet av våra barn kommer också att få erfarenhet av vistelse på liknande institution. Med anledning härav har författaren genom en kritisk och systematiskt upplagd genomgång av de forskningsresultat som finns redovisade på området, sökt bilda sig en uppfattning om hur barn påverkas av daghem och lekskola och hur dessa ska byggas upp för att fungera optimalt. Av cirka 1200 studerade forskningsrapporter bedömdes cirka 500 undersökningar så planerade och genomförda att de refereras i boken.

Författaren tar i sitt stora och överskådliga arbete upp hur barnstugevistelse påverkar barnets kroppsliga och själsliga hälsa, hur den påverkar barnets sociala och emotionella utveckling liksom dess kreativa förmåga och begåvning i övrigt, vad barnstugevistelse innebär för barnets senare anpassning i skola, till vuxna etc. Han redovisar också hur sådana

faktorer som barnstugans resurser i olika avseenden (personellt och materiellt), gruppernas storlek, vistelsens längd, barnets ålder och begåvning resp. uppväxtmiljö i hög grad kan påverka barnets anpassning på institutionen.

Av särskilt intresse är att barn som är illa lottade, såväl beträffande uppväxtmiljö som personliga förutsättningar har speciellt stor glädje av vistelse på barnstuga. Härigenom kommer barnstugeverksamheten att verka terapeutiskt och klassutjämnande. Vistelse på barnstuga gör också barnet friare, säkrare och mera oberoende av vuxna, vilket underlättar den sociala anpassningen och friger barnets förmåga till kreativt skapande och tänkande. Frågan om huruvida barn reagerar med ångest vid separation från modern synes fortfarande obesvarad, men mycket talar för att barn under de första levnadsåren mår bäst i hemmet.

Sjølunds arbete är imponerande och ger en klar bild av dagens forskningsläge på området. Det är ett oumbärligt verk för alla dem som sysslar med barn, i samhällsplanering och inom vården.

Ingvar Nylander

"Antipsykiatrisk" propaganda

DAVID COOPER

Psykiatri och antipsykiatri

Bokförlaget Aldus. Pris kr. 12:80

Amerikanen Szasz, som 1961 publicerade "The Myth of Mental Illness", har fått talrika epigoner som i likhet med föregångaren velat avliva begreppet psykisk sjukdom. Han har beskyllt psykiatrin för att gå samhället till

handa genom att klistra sjukdomsetiketter på ur samhällssynpunkt besvärliga individer. Detta var ett genomgående tema i den nyligen utkomna "Läkaren och samhället" (red. J. Christer Sundström), och samma tema återkommer i Laings arbeten. *David Cooper*, författare till "Psykiatri och antipsykiatri" (Aldus 12:80), har samarbetat nära med Laing, och Coopers bok är mycket riktigt fylld av efterklanger från Szasz och Laing. Till skillnad från Laings skrifter innehåller Coopers bok knappast något positivt. Medan Laing på ett delvis förtjänstfullt sätt söker öka vår förståelse av de schizofrena symtomen genom att ge dem en psykodynamisk tolkning och visa att det bizarra icke alltid behöver vara psykologiskt oförståeligt är Cooper helt substanslös, fylld av utfall mot existerande vårdformer.

Coopers bok sysslar uteslutande med schizofreni, men någon som helst diskussion av schizofrena symtom och försök till analys av dessas bakgrund förekommer ej. Cooper är uppenbarligen helt okunnig om den schizofrenidebatt som förts i den seriösa psykiatriska litteraturen. Han tror att enda alternativet till hans eget ifrågasättande av "sjukdomsmodellen" som ett lämpligt sätt att närma sig schizofrenibegreppet är den konventionella inställningen, att schizofreni är en enhetlig sjukdom. I själva verket finns det numera knappast någon forskare som betraktar schizofrenin som en sjukdom. Man uppfattar fastmer schizofrenin som ett syndrom med en ytterst mångskiftande etiologisk bakgrund. Just på grund härav är det många även inom den seriösa psykiatrin som velat lösa upp begreppet schizofreni i mindre beståndsdelar — så långt kan man gott instämma med Szasz om att schizofrenibegreppet tyvärr nästan kommit att

bli ett panchreston, en universal-förklaring. (Men detta reducerar ju inte sjukdomsvalören av de enskilda symtom som brukar räknas in under begreppet schizofreni!).

Cooper förenar på sedvanligt vänsterradikalt sätt en negativ syn på existerande psykiatriska vårdformer med en övertro på psykiatriens möjligheter att verkligen nå påtagliga resultat när det gäller att konformera individer. Det är också helt i linje härmed att han med ungefär samma häftighet förkastar såväl analytikerns behandling som elektrochockterapi. Om elchocken utlåter sig Cooper på följande sätt: "Men nazisterna gasade ihjäl tiotusentals mentalpatienter och tiotusentals patienter i England får sina hjärnor stympade på kirurgisk väg eller sönderslagna med serier av elchocker." Psykiatern vet att ett sådant påstående (att elchock skulle "slå sönder" hjärnan) helt saknar vetenskaplig grund, men lekmannen vet det förmodligen icke och följaktligen kan ett påstående rakt ut i luften som det ovan citerade göra en enorm skada, om det läses t ex av deprimerade personer, som kanske kunnat botas och räddas till livet genom elchock. (Saken blir inte bättre av att just detta citat omnämnts, närmast med instämmande, i en recension i en av våra större dagstidningar).

I ett avsnitt av boken skildrar Cooper egna erfarenheter från försök med mentalvård i "demokratisk" anda, Villa 21. Ett antal yngre manliga patienter, av vilka 2/3 hade schizofrenidiagnos, behandlades utan konventionella idéer om att patienterna måste gå upp vid ett visst klockslag eller syssla med någon form av arbete. Olika typer av grupper bildades bestående av såväl personal som patienter. Full likställighet mellan personal och patienter kunde tyvärr ej uppnås, då man gjorde iakttagelsen att personalen hade

betalt för att vara där, till skillnad från patienterna.

I slutkapitlet gör Cooper ett — föga övertygande — försök att visa, att prognosen vid denna form av vård i varje fall inte är sämre än vid konventionell behandling. Man vet dock inte hur det gick för personalen. Det bör framhållas, att även Coopers patienter erhöll klorpromazin, ett som bekant utmärkt läkemedel vid schizofreni, dock ej över 300 mg per dygn — en relativt liten men dock i många fall fullt verksam dosering. En fjärdedel av patienterna fick inga "tranquilizers" alls (att klorpromazin rubriceras som en tranquilizer behöver inte bero på Coopers psyko-farmakologiska okunnighet utan får kanske skyllas fackgranskaren). Inga skockbehandlingar användes, ej heller leukotomi, skriver Cooper, och sådan behandling används mycket riktigt knappast numera vid schizofreni. Coopers patienter behandlades med andra ord farmakoterapeutiskt ungefär på det sätt som man inom den traditionella psykiatrin vanligen behandlar schizofrena patienter, varför några slutsatser om vilken effekt den speciella Villa 21-miljön eventuellt haft öht icke är möjliga att dra.

En så dålig bok som Coopers skulle väl egentligen inte behöva anmälas i denna tidskrift, om det inte vore för att den uppenbarligen erhållit viss spridning. Så t ex har den varit anbefalld som kurslitteratur vid undervisning i psykologi på universitetsnivå, och så mycket är säkert att man via Coopers bok icke inhämtar några kunskaper av värde om schizofreni.

Bengt Jansson

Att åldras i Sverige

J. CHRISTER SUNDSTRÖM

Bokförl. Prisma, 102 sid. Kr. 9:50

"Att åldras i Sverige vore inte ett problem om inte samhället gjorde det till detta." Så inleder J. Christer Sundström den bok, som ingår i serien Verdandi debatt/Prisma där han tillsammans med sju andra författare kritiskt granskar våra åldringars situation. Sundström är starkt kritisk till de yngres vilja att lösa problemen för våra äldre och präglar uttrycket att "vi lever i ett åldersegoistiskt samhälle" där klyftan mellan de unga aktiva och produktiva människorna och åldringarna vidgas alltmera. Sundström driver tesen att vi måste skaffa oss nya värderingar riktade mot det rådande konkurrenssamhället där mänskliga relationer och problem får allt mindre betydelse. Den borgerliga värderingsgemenskap vi nu håller oss med måste försvinna. Allt detta låter sig väl sägas men är naturligtvis ingen lösning på alla de närliggande problem som det alltmera ökade antalet åldringar i vårt samhälle utgör. Sundström som är bokens redaktör har dock genom sitt val av medarbetare varit lyhörd för fakta. Den äldres situation på arbetsmarknaden behandlas av sociologen Sven F Bengtsson, anställd på LO. Hans uppsats är en analys av de svårigheter, som framför allt möter äldre kollektivanställd arbetskraft. Kapitlet behandlar också befolkningsutvecklingens inflytande på detta problem. Redan i 40—45-årsåldern gör sig den fysiska och psykiska involutionen gällande. Författaren påpekar också mycket riktigt att det inte bara är arbetsgivarens attityd gentemot de äldre, som influerar, utan det kan också i många fall vara så att en äldre arbetstagare kan utstötas av sina egna om han inte orkar med på

arbetsplatsen. En svaghet i detta mycket förtjänstfulla kapitel är att författaren uppehåller sig väl mycket vid den kollektivanställda arbetskraftens problematik medan tjänstemannasidans problem behandlas mera styvmoderligt.

Man saknar också i författarens kritik av arbetsgivarparten ett påpekande att stat och kommun som arbetsgivare inte på något sätt är föregångare när det gäller att omhänderta den äldre arbetskraften. Psykologen Jan Helander har skrivit två kapitel "Om arbete och pensionering" och "Om döden som livets spegel". Helander är vår främste gerontolog och de ämnen han tar upp i denna bok hör till de angelägnaste inom hela vår åldringsproblematik. Referenten tycker obetingat bäst om Helanders första uppsats där han visar på kluvenheten i samhällets syn på de äldre och arbetslivet. Någon vägning mellan olika arbetskrav och äldre individers kapacitet sker sällan. I stället arbetar samhället med generella åtgärder t.ex. beträffande ålderspensionering. Samtidigt som ålderspensionsgränsen kan ligga för högt för många individer kan en pensionering för andra, leda till svår ångest om de fortfarande har god funktionsnivå i sitt arbete. På en punkt i Helanders första uppsats håller referenten inte med honom. Han tror att dr. Aslans framgång med Gerovital beror mera på dr. Aslans personlighet än på hennes medicin. Det kan väl delvis vara riktigt men enligt referentens mening är huvudorsaken följande: dr. Aslan började sina försök på människor strax efter andra världskrigets slut. Rumänien var då ett av de mest härjade länderna i Europa. De äldre, som hon fick tag på för sina experiment, måste ha varit en selektion av individer med exceptionell motståndskraft. Alla svaga äldre hade sannolikt stampats ut av krigets fasor. När

denna selekterade grupp fick god omvårdnad plus Gerovital var det inte underligt att resultatet blev gott. Helander har i sin andra uppsats tagit de svenska dödsorsakssiffrorna 1911 och 1961 till utgångspunkt för ett resonemang om miljöförändringar och de medicinska framstegen under 50 år. En del av Helanders slutsatser från siffrorna kan diskuteras men ingen kan förneka att det skett en stor förändring. Helander ställer frågan om de medicinska framstegen enbart varit av godo för människorna och hur kommer fortsatta medicinska framsteg att påverka sjukdomsmönstret.

Arkitekten Sven Thiberg behandlar "De gamla och den fysiska miljön". Han utgår från olika studier på fysiska kapaciteten hos åldringspopulationen och vilka sociala krav äldre har rätt att ställa. Han föreslår tekniska lösningar, som vi alla kan instämna i. Referenten vill bara sätta ett litet frågetecken för Thibergs huvudsats att äldre bör integreras inom *alla* samhällsområden. Det är inte alla äldre som orkar med för mycket kontakt med yngre generationer. Socionomen Gunnar Halldin har skrivit om "Äldringarnas ekonomiska villkor". En översiktlig sammanställning som dock visar att uppsatsen skrivits för en tid sedan då en del uppgifter nu är inaktuella.

Byråsekreterare Tullia von Sydow skriver om "De äldre och den sociala servicen". Såväl centrala myndigheter som kommunala ha redan hunnit en bit på förverkligandet av en bättre social service. Författaren visar dock på hur mycket, som ännu återstår och i hur stor utsträckning hjälpen till äldre varierar mellan olika kommuner. Hon har ett suggestivt skrivsätt där behov och önskemål hur dessa skall lösas ställs mot varandra. Några av

önskemålen är kanske väl avancerade, men referenten kan helhjärtat tillstyrka författarens förslag från egen erfarenhet. Särskilt bra är förslaget om hjälp till äldre i sociala, juridiska och försäkringstekniska frågor. Det är alldeles riktigt att många gamla går miste om sina sociala förmåner endera därför att de inte känner till dem eller därför att ansökningsformulären är så komplicerade att fylla i att äldre många gånger måste avstå från sin förmån då han inte klarar ifyllandet. Dr. Robert Olins kapitel behandlar "Äldrande och isolering". Kapitlet är en översikt över hur våra gamla alltmera isoleras i ett samhälle där effektivitet och förmåga att anpassa sig efter förändringar preciseras. En randanmärkning till Olins kapitel eftersom han är läkare. Olin använder begreppet ättestupa som "den medvetna akt från samhällets eller de aktiva medborgarnas sida att göra sig av med eller ta livet av äldre människor, som är i vägen, som blockerar, som är ofunktionella". Ättestupan existerade på den tid ingen terapi fanns mot smärta och ångest. Den som på sjukhusintagning tagit emot t.ex. äldre med urinstopp p.g.a. prostatahypertrofi kan väl föreställa sig att en helt hjälplös omgivning inte sett någon annan utväg än ättestupan för att stoppa den gamles lidande. Olins översikt kompletteras på ett utmärkt sätt av dr. Sven Hedéns kapitel: "Han skrev ett brev". Hedén skildrar där ett konkret åldringsöde, med beskrivning av hälso-tillstånd och social miljö. Äldringen hade kontaktat Hedén med önskan om hjälp att få telefon för att bryta sin isolering. Detta kapitel ger en belysning av åldringens situation i vårt samhälle utan att ömka och utan att förfalla till billiga klichéer.

Tack vare Sven Hedéns kapitel har denna bok blivit mera intres-

sant. Övriga författare i boken pekar på brister och ger mycket ambitiösa förslag till bättring. Det blir gärna tråkigt att läsa inlägg av den sorten. Sven Hedéns kapitel där han exemplifierar sin förnämliga Alingsåsundersökning i ett enda fall intresserar långt mera och ger tyngd åt övriga författares inlägg.

Percy Nordqvist

Mitt Barn — Ny bok i Findus ABC-serie

Sedan 1963 har Findus avdelning för Barnmatsinformation givit ut "ABC om barn och barnmat". Dessa böcker, som utkommit i 8 upplagor med nära 700.000 exemplar har nu ersatts av "Mitt barn" — en 68-sidig, rikt illustrerad handbok för nyblivna mammor.

Boken har utarbetats i samråd med svenska barnläkare. Den har givits en modern och trevlig layout som gör den överskådlig och lättläst. Som tidigare ställs den fritt till barnavårdscentralernas förfogande men kan också köpas i bokhandeln.

Innehållet i boken är sammanställt i kronologisk ordning där första kapitlet heter "Just hemkommen" och beskriver de problem som kan möta både mamma och barn då de just kommer hem från BB. Av erfarenhet vet man att många mammor är väldigt spända och oroliga de första dagarna hemma och här lämnar "Mitt barn" många lugnande och riktiga råd — mot den bakgrunden ville man gärna att boken redan under BB-tiden kunde komma mammorna tillgodo! Under de sista dagarna på BB behöver framför allt förstabarnsmamman mycket hjälp och råd och hon har dessutom tid att i lugn och ro ta del av information av denna typ.

I "Mitt barn" får man reda på

hur mycket barnet skall äta, vad det kan få äta om bröstmjölken inte räcker och vad som bör finnas hemma under första veckorna för barnets vård och skötsel. Vidare lämnas upplysningar om barnavårdscentralens funktion och organisation och hur viktigt det är att hålla regelbundna kontakter med BVC, framför allt under första levnadsåret. I 4-månadersperioder får man sedan följa barnets både kroppsliga och själsliga utveckling fram till 1-årsdagen. Hela tiden kommenteras på ett trevligt sätt vilken måltidsordning och uppfödning som är att rekommendera och *varför* barn i olika åldrar ur näringsfysiologisk synpunkt bör ha en differentierad kost.

Det är praktiskt viktigt och mycket förtjänstfullt att man så utförligt har belyst och givit goda råd om uppfödning och utveckling under första levnadsåret — ungefär 2/3 av boken täcker denna åldersperioden. Det synes vara en alldeles riktig och adekvat avvägning att anslå störst utrymme till första levnadsåret men samtidigt är det glädjande att man så utförligt behandlat den fortsatta uppfödningen och utvecklingen i 1—4-årsåldern. Det måste ju vara alldeles följdriktigt att den satsning på uppfödning och utvecklingskontroll som lagts ner under första levnadsåret kontinuerligt följs upp under småbarnsåren och — hoppas vi — så småningom upp i förskole- och skolåldern!

I "Mitt barn" får man recept på lämpliga maträtter för barn i olika åldrar samt allmänna råd beträffande vanliga problem kring matbordet i form av matvägran och matkladdande.

Genom hela boken går en mjuk och vänlig ton som hela tiden betonar hur viktigt det är för barnet att ha rätt till mänsklig gemenskap och kärlek — inte bara till adekvat uppfödning och tillsyn. Det betonas hur hamoni i

barnets omgivning är viktig för en riktig psykisk kontakt mellan föräldrar och barn under hela uppväxttiden. Inte minst i trotsåldern, då livet får nya dimensioner, är det viktigt och ibland avgörande med god psykologisk kontakt mellan föräldrar och barn. Detta kan öka förståelsen för barns beteende och kanske minska de slitningar som ofta uppstår med bråk och olydnad som följd under den första trotsåldern.

Boken avslutas med ett allmänt avsnitt som behandlar och ger praktiska råd om så vanliga störningar som diarré och förstoppning, övre luftvägsinfektioner och de vanligaste barnsjukdomarna.

Här, liksom tidigare har man lyckats att på ett generellt sätt ge kloka råd samtidigt som boken gång på gång uppmanar att ta kontakt med barnavårdscentral eller barnläkare för ytterligare rådfrågning och undersökning. Uppfödnings- och utvecklingsmässigt påpekas det ofta och med rätta i "Mitt barn" hur viktigt och riktigt det är med förebyggande åtgärder i form av lämplig kost och omtanke. Mot den bakgrunden hade det i bokens avslutande, allmänna del möjligen varit på sin plats att helt kortfattat också nämna något om förebyggande åtgärder mot hem- och barnolycksfall i denna ålder som, med rätta, kallats "barnets farliga ålder".

Alla som har praktisk erfarenhet av barnsjukvård och barnhälsovård vet att föräldrar ofta blir mycket oroade av enkla uppfödnings- och anpassningsproblem som normalt kan förekomma. Behovet av upplysning är väldigt stort och det känns därför mycket tillfredsställande att kunna rekommendera en bok som "Mitt barn". Den kommer utan tvekan att få en mycket stor uppgift att fylla!

P. Owe Petersson